האזינו

א. אויפן פסוק „האזינו השמים" איז רש"י מפרש „שאני מתרה בהם בישראל ותהיו אתם עדים בדבר שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים וכן ותשמע הארץ ולמה העיד בהם שמים וארץ אמר משה אני בשר ודם למחר אני מת אם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו הברית מי בא ומכחישם לפיכך העיד בהם שמים וארץ עדים שהם קיימים לעולם". און דערנאך זאגט רש"י אַ צווייטן פירוש[1] „ועוד שאם יזכו יבואו העדים ויתנו שכרם הגפן תתן פריּ והארץ תתן יבולה[2] והשמים יתנו טלם[3] ואם יתחייבו תהי' בהם יד העדים תחלה[4] ועצר[5] את השמים[6] ולא יהי' מטר[7] כו'".

דער הכרח אויף רש"י'ס פירוש איז, בפשטות, פון די ווערטער „האזינו השמים", אז די שמים זאלן הערן, וואס לכאורה איז דער תוכן פון דער פרשה ניט מכוון צו שמים וארץ, נאָר צו די אידן — ווי זיי דאַרפן זיך פירן, און וואס ס'וועלן זיין די תוצאות אויב זיי וועלן זיך אַזוי ניט פירן[8] — דעריבער איז

1) ב' הפירושים ברש"י מקורם בספרי עה"פ, אבל שם הם לא בהמשך אחד (פי' הב' תחלה „הי' ר' בנאה אומר כו'", פי' הא' בסופו „משה העיד כו") ובשינויים, וראה גם תנחומא ריש פרשתנו.

2) כ"ה בדפוסים שלפנינו. ובזכרי' „את יבולה". וכ"ה בדפוס ראשון דרש"י.

3) זכרי' ח, יב.

4) ועפ"ז מובן מה שלא הביא הכתובים דבחוקותי (כו, יט) ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחושה, או דתבוא (כח, כג). וראה פרש"י בהג"ל, כי שם אי"ז „תחלה", נוסף ע"ז כי מביא בהעונש א) מה שבניגוד להשכר, ב) ובגלוי, משא"כ בהכ' שמיכם כברזל גו'. ולהעיר מהגהות יעב"ץ ע"ז ג, א שמביא בהמשך פרש"י „כמש"ה והיו שמיך וגו'". אבל לא נמצא בדפוסים ובכת"י לפנינו. ואולי אי"ז מדברי רש"י אלא ראיית עצמו.

5) עקב יא, יז.

6) הטעם שהביא הן בהשכר והן בהעונש פסוקים אלו ולא פסוקים אחרים שבתורה (ובפרט שבהשכר הביא פסוק מזכרי' ולא המפורש כמ"פ בתורה) בפשטות הוא לפי שדוקא בהן מפורש דהשכר והעונש בא משמים וארץ (מהעדים) עצמם. ועפ"ז לכאורה צ"ע מדוע כ' גם „ועצר את השמים" שבפשוטו קאי על הקב"ה. ואולי י"ל דמפרש כבגמרא (תענית ג, ב) דועצר את השמים ולא יהי' מטר ב' ענינים הם, וא"כ עיקר הראי' הוא מ„ולא יהי' מטר". והביא גם התחלתו „ועצר את השמים" שממנה מובן דולא יהי' מטר הוא ענין בפ"ע. אבל דוחק הוא בפשש"מ. וי"ל בפשטות דאין כוונת רש"י להביא כתובים שבהם מפורש שהשכר והעונש בא מהן מצ"ע, אלא כפשוטו שבא ע"י שמים וארץ. ולא הביא בהשכר הכתוב דר"פ בחוקותי (כו, ד) „ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה גו'" (וכיו"ב הכתוב דעקב יא, יד) שאין מפורש בו שבא מן השמים.

7) בהשכר נאמר „יתנו טלם" (לא רק מטר המוכרח) ובעונש „ולא יהי' מטר" (ופשיטא שלא יהי' טל). ראה פרש"י פסוק ב' ד"ה תזל כטל. ולהעיר מתענית שם.

8) בכמה מפרשים (ראה פי' מהרי"ק, ולכאורה כן משמע בראב"ם. וראה באר מים חיים ודברי דוד), שדיוקו של רש"י הוא ממ"ש „ואדברה" (או שרש"י מפרש תיבת „ואדברה"), אבל רש"י לא העתיק רק „האזינו השמים". אבל בדפוס ב' מעתיק גם „ואדברה" (וכן מעתיק „וכן ותשמע הארץ אמרי פי'). וכן הובא במהרי"ק.

*) בדפוס ראשון דרש"י יש הוספה אחר תיבות יתנו טלם „ובתורה ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה וכן ונתתי מטר ארצכם מן השמים ואספת דגנך מן הארץ. לאי לפי שכתב לשון נתינה בשמים ובארץ לכך הביא ראי' משם", וכנראה שזהו מהגהה (ממעתיק וכיו"ב) שהי' כתוב על הגליון והבחור הזעצער הכניסו בפנים פרש"י

*) כ"ה ב(צילום) דפוס ראשון. וברש"י הוצאת שעוועל העתיק „ל"א" (לשון אחר). ויש מגיהים „לפי שלא כתב".

רש"י מפרש אז משה רבינו האט געזאגט צו שמים וארץ אז זיי זאלן הערן און זיין „עדים" אויף דעם וואס ער איז מתרה די איידן; און ווייטער איז ער ממשיך ומבאר „ולמה העיד בהם שמים וארץ וכו'".

מען דארף אבער פארשטיין: פריער אין ס"פ נצבים[9] שטייט אין פסוק „העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ" און אויך דארט איז רש"י מפרש צוויי פירושים „שהם קיימים לעולם וכאשר תקרה אתכם הרעה יהיו עדים שאני התרתי בכם בכל זאת. ד"א העדותי בכם היום את השמים וגו' א"ל הקב"ה לישראל הסתכלו בשמים שבראתי כו' איז מתאים נאר לשמש אתכם שמא שנו את מדתם שמא לא עלה כו' ומה אלו שנעשו לא לשכר כו' אתם שאם זכיתם כו' עאכו"כ", איז ניט מובן: א) פארוואס פרעגט דא רש"י „למה העיד בהם שמים וארץ" בשעת מען האט שוין פריער געלערנט וועגן דער עדות פון שמים וארץ און וועגן דעם טעם פארוואס זיי ווערן געשטעלט אלס עדים?

ב) אפילו אז רש"י וויל (מאיזה טעם שיהי') אויך אין דער פרשה מפרש זיין דעם טעם פארוואס שמים וארץ זיינען געשטעלט געווארן אלס עדות, האט ער עס געדארפט שרייבן בקיצור, פארוואס שרייבט רש"י די אריכות אינעם ענין אין דער פרשה וואו דאס שטייט דעם צווייטן מאל, און ניט ביים (ערשטן מאל אויפן) פסוק „העדותי בכם היום את השמים גו'" (וואו ער זאגט נאר בקיצור „שהם קיימים לעולם וכאשר תקרא אתכם כו'")?

ג) עד"ז דארף מען פארשטיין בנוגע דעם צווייטן פירוש בפרשתנו: בשלמא דאס וואס רש"י זאגט אין צווייטן פירוש פון פ' נצבים „א"ל הקב"ה לישראל הסתכלו בשמים כו' שמא שנו את מדתם כו'", און זאגט עס ניט בפרשתנו[10], איז מובן[11] — וואורום (ווי רש"י האט שוין מפרש געווען[12]) ווייאלד אז „העדותי בכם היום גו'" האט משה רבינו געזאגט לישראל אז ער מאכט שמים וארץ פאר עדים, אבער ניט צו שמים וארץ אז זיי זאלן זיין עדים, ובמילא איז מובן אז דער ענין פון „א"ל הקב"ה לישראל הסתכלו בשמים שבראתי כו'" איז מתאים נאר דארטן (בפ' נצבים) אז איידן זאלן אפ־לערנען די תוכחה פון שמים וארץ, משא"כ בפרשתנו;

אבער דעם צווייטן פירוש וואס רש"י זאגט בפרשתנו „שאם יזכו יבואו העדים ויתנו שכרם כו'" פאסט דאך לכאורה אויך אין פ' נצבים וואס משה זאגט די איידן אז שמים וארץ זיינען עדים — אז בשעת איידן ווערן זוכה זיין, ווערן די עדים געבן שכרם, און אויב ח"ו ניט כו'. היינט פארוואס איז רש"י דאס ניט מפרש ביים ערשטן מאל, נאר דווקא דא וואו משה זאגט אן די עדות צו שמים וארץ עצמן?

ב. אויך דארף מען פארשטיין דיוקים אין דעם פרש"י:

א) צוליב וואס איז רש"י מאריך ומפרש „שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים" — וואס איז דא נוגע צו מודיע זיין צו שמים וארץ אז ער האט אנגע־זאגט די איידן אז זיי ווערן זיין עדים?

און מ'קען ניט זאגן[13] אז דערמיט ווערט באווארנט די אפשריות אז איידן זאלן ניט ווערן אז שמים וארץ זאלן זיין

9) ל, יט.

10) ולהעיר שפי' השני שברש"י שם כ' בספרי בפרשתנו עה"פ האזינו השמים.

11) כמ"ש בדברי דוד (להט"ז) כאן.

12) בפ' וילך לא, כח.

13) כמ"ש בפי' מהרי"ק ושפ"ח כאן.

עדים, ווארום לכאורה איז קיין נפק"מ ניט פאר די עדות צי דער מותרה איז מסכים אויף זייער עדות אדער ניט — זיי ווערן עדות בכל אופן?

עס איז אויך ניט מספיק דער טעם, אז התראה העלפט נאר בשעת דער מותרה ווייס אז מ'איז אויף אים מעיד עדים[14], ווארום דאס איז דאך בנוגע די אידן — און די אידן האבן דאס שוין געוואוסט (ער האט זיי שוין געזאגט אין פ' נצבים) — און ניט צו שמים וארץ[15], צו די עדים[16].

ב) לשון רש"י „אם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו הברית מי בא ומכחישם" — פארוואס זאגט ער ניט דעם זעלבן לשון ווי אין ספרי[17] „לא קבלנו עלינו את התורה"[18] וכיו"ב, אז אן עדים קען מען מכחיש זיין קבלת התורה והמצות בכלל?

ג. וועט מען דאס פארשטיין בהקדים אן אנדער שאלה בכללות הענין:

ווי ס'איז משמע פון רש"י איז דאס וואס משה רבינו האט געזאגט אידן „העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ" אין ס"פ נצבים, און די עדות שבפרשתנו — „האזינו השמים גו'" איז די זעלבע זאך, דער חילוק איז נאר (ווי רש"י זאגט[12]) „התם (אין פ' נצבים) לישראל אמר אבל לשמים וארץ לא אמר ועכשיו בא לומר האזינו השמים וגו'", און ווי רש"י זאגט אויך אין דעם פסוק „שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים", אבער לכאורה איז דאס ניט אזוי, ווארום די רייד אין פ' נצבים אויף וועלכע משה רבינו האט געזאגט אידן „העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ", איז ניט דאס וואס שמים וארץ האבן געהערט (די שירת האזינו) און געווארן אויף דעם עדות,

היינט ווי זאגט רש"י אז דאס איז די זעלבע זאך „שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים" און דער חילוק איז נאר אז אין האזינו האט ער דאס מודיע געווען אויך צו שמים וארץ?

ד. דער ביאור בכל זה: דער מובן פון ווארט „עדות" כפשוטו איז — בכו"כ פסוקים: — א צייכן, א סימן לזכרון אויף א געוויסער זאך[19] — און דאס קען זיין בכמה אופנים:

א) מען שטעלט אויפ אן עדות, א סימן אויף א געוויסע זאך, אבער די זאך וואס מ'מאכט פאר א סימן האט קיין שייכות ניט צום תוכן וענין פון דעם מסומן: און ווי מ'האט שוין געלערנט פריער ביי אברהם ואבימלך[20]: אויף אבימלך'ס שאלה „מה הנה שבע כבשות", האט אים אברהם געזאגט „כי את שבע כבשות תקח מידי בעבור תהי' לי לעדה כי חפרתי את הבאר הזאת".

וואס די שבע כבשות מצ"ע האבן קיין שייכות ניט און זיינען ניט קיין באווייז

---

14) גר"א כאן. וראה משכיל לדוד.

15) וזה קשה גם להפי' שבדבק טוב ומשכיל לדוד. מלבד שפירושם דוחק ואינו מתיישב כלל בהמשך ולשון פרש"י.

16) השייכות „שאני מתרה בהם בישראל ותהיו אתם עדים" אף שבכלל עדים מעידים על עש"י ולא על התראה, אין רש"י צריך לבאר שכבר פירש לפנ"ז כמ"פ: בפ' מקץ (מג, ג) „העד העיד, לשון התראה שסתם התראה מתרה בו בפני עדים"; בפ' יתרו (יט, כא) „העד בהם, התרה בהם"; משפטים (כא, כט) „והועד בבעליו לשון התראה בעדים כו'". וראה לקו"ש ח"ו ע' 58 ואילך, ובהערות שם.

17) וראה תנחומא שיקיימו ישראל התורה והמצות כו' ואם ח"ו ימאנו כו'.

18) וכ"ה בדפוס שני דרש"י. ובב' כת"י רש"י לפנינו.

19) ראה אוה"ת ויקהל ע' ב'קו"ז.

20) וירא כא, כח ואילך.

אז אברהם האט געגראבן דעם באר, נאר ער און אבימלך האבן ביידע מסכים געווען אז די שבע כבשות זיינען עדות, אן אות וסימן צו געדיינקען אז „חפרתי את הבאר הזאת".

אזא סארט עדות וסימן דארף ניט זיין „קיים" אויך שפעטער; נאר דער מכוון פון דעם עדות וסימן בלייבט נאכדעם ווי דער סימן ווערט בטל[21], און ווי ס'איז מובן בפשטות, אז די שבע כבשות האבן ניט געלעבט דעם גאנצן משך זמן וואס מ'האט געדארפט האבן אן „עדה", אפי' ניט די גאנצע צייט פון חיי אברהם ואבימלך, כאטש זייער עדות וסימן האט געגוצט א לאנגע צייט שפעטער[22].

ב) אז דער עדות וסימן אויף א זאך האט א שייכות צום תוכן פון דער זאך; וע"ד דוגמא דער גל וואס יעקב אבינו האט געמאכט אלס „עד" צווישן זיך און לבן'ען — „עד[23] הגל הזה ועדה המצבה אם אני לא אעבור אליך את הגל הזה ואם אתה לא תעבור אלי את הגל הזה ואת המצבה הזאת לרעה".

ד.ה. — אויך דער סוג עדות איז נאר ווי א סימן וזכרון אויפן ענין וואס זיי האבן אפגערעדט, אבער דער עדות וסימן האט אויך א שייכות צום תוכן הענין[24], א „גל" פון שטיינער באווייזט אויף א מחיצה און אפשייד צווישן ביידע זייטן[25].

פון דעם איז מובן בעניננו: בשעת מען לערנט דעם פסוק „העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ" — וועגן עדות וואס זיינען ניט קיין בשר ודם, איז קיין קושיא ניט וואס איז דער תוכן פון די עדות, אדער פארוואס נעמט מען דוקא די עדות, וואס ארום אזוי האט מען אפגע־רעדט און באשטימט די זאך אלס „עדות" וסימן אויף א געוויסן ענין, אפילו אז עס האט קיין שייכות ניט צום תוכן הענין.

רש"י איז נאר מבאר אויף וואס עס קומט די עדות און סימן פון שמים וארץ — „וכאשר תקרה אתכם הרעה יהיו עדים שאני התריתי בכם"[26].

און דאס וואס דא פאדערט זיך אזעלכע עדות וואס זיינען „קיימים לעולם", ניט ווי ביי אן עדות וסימן (וכיו"ב) פון די שבע כבשות וכו' — וואס ארום ביי די שבע כבשות, וויבאלד אז דאס איז געווען נאר בנוגע צו א באשטימטן ארט און נאר צווישן אברהם'ן און אבימלך וזרעם אחריהם,

---

21) להעיר ממדרשים שהובאו בתו"ש לוירא שם אות קכו־ז. אבל רש"י לא כתב כן — ראה פרש"י ראה יב, יז. יהושע טו בסופו. ועוד.

22) להעיר מפרש"י תולדות (כו, טו) „סתמום פלשתים מפני שאמרו תקלה הם לנו מפני הגייסות הבאות עלינו", ולא שרבו עלי' דשלהם היא.

23) ויצא לא, נב. שם, מח. משא"כ בפסוק מד פרש"י „הקב"ה". וכן מפורש בפסוק נ שם.

24) וי"ל שלכן בזה לקחו דוקא דבר הקיים ולא כבאברהם (ראה לקמן בפנים לפי' הב' ברש"י כאן) ראה רמב"ן ויצא שם מד. ספורנו שם, מה.

25) אבל לא ממש שהרי הי' „עד" גם לשאר דברים בהכתובים שם. ובכללות (לגבי פי' השני בפרש"י נצבים) גם העד דיעקב הוא כאופן הא' שהוא סימן וזכרון בעלמא והקב"ה הוא העד.

26) וכן צריך לפרש „העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ" בפ' ואתחנן (ד, כו) שפרש"י „הנני מזמינם להיות עדים שהתריתי בכם", שג"ז הוא רק סימן ע"ד הנ"ל. ומכיון שכבר פירש בואתחנן „הנני מזמינם" א"צ לכפול הדברים בפ' נצבים. לאידך, מה שהוצרך לפרש בנצבים ולא סמך על פירושו בואתחנן, כי בכתוב זה לא מפורש על איזה דבר הוא אומר „העדותי גו'" (כבפנים) ולכן צריך לפרש „וכאשר תקרה כו'", משא"כ בואתחנן שממשיך „כי אבד תאבדון מהר גו'". ולכן מספיק פירושו להיות עדים שהתריתי בכם. וראה משכיל לדוד ואתחנן שם.

ווייס מען און מען געדיינקט דעם סימן אויך לאחרי זה. משא"כ בנדו"ד איז דאָך דער סימן ועדות נוגע צו אַלע אידן בכל הזמנים ובכל המקומות, איז דעריבער ניט געגוג וואָס די עדות וועלן זיין קיים נאָר בשעת עשיית הסימן[27].

דער פירוש איז אַבער ניט אינגאַנצן גלאַטיק: וועו פאַסט זאָגן אז א געוויסע זאַך איז אַן עדות א סימן וזכרון אויף אַן אַנדער זאַך (וואָס האָט קיין שייכות ניט צו אים) דאָן וועו דאָס ווערט אַוועק־געשטעלט (ע"י האדם) לכוונה זו עס זאָל זיין א סימן, דעמאָלט דערמאָנט דאָס כו', ביי שמים וארץ אַבער וואָס פון ששת ימי בראשית זיינען זיי אין דעמ־זעלבן מעמד ומצב, „קיימים לעולם" איז דאָס לכאורה ניט שייך אויף אַזוי פיל[28], היות זיי זיינען ניט מיוחד לכך, ובכלל — קיין שינוי ניט געווען בהם[29].

דעריבער זאָגט רש"י א צווייטן פירוש „ד"א כו' א"ל הקב"ה לישראל הסתכלו בשמים שבראתי לשמש אתכם שמא שנו את מדתם כו' ומה אלו שנעשו כו'"[30], אז דער עדות פון שמים וארץ איז באופן אַז מצד ענינם זיינען זיי אַן אות וסימן וואָס דערמאָנט און איז מעורר אויף קיום התורה והמצות[31].

[און צו דער עדות „הסתכלו בשמים כו'" איז קיין סתירה ניט דאָס וואָס זיי זיינען דאָ פון שטענדיק, וויבאַלד אַז (ע"י הסתכלות איז) דער תוכן זייערער, אַז „לא שנו את מדתם כו'" אַן עדות וזכרון].

לאידך — לויט דעם צווייטן פירוש איז ניט גלאַט דער וואָרט „היום", וואָרום וויבאַלד אַז זיי אַליין זיינען אַן עדות און דערמאָנען אויף קיום התורה ומצות דורך „הסתכלו בשמים כו'", איז דאָך זייער עדות תמיד בשווה, און ניט דווקא „היום".

משא"כ לויטן ערשטן פירוש, כאָטש אַז דער סימן איז נוגע אויף שפעטער, אַבער די קביעות העדות, דאָס באַשטימען זיי פאַר א סימן, ווערט אויפ־געטאָן „היום", וועו משה רבינו איז מתרה אידן און מאַכט זיי פאַר עדות.

ה. דער צד השוה אין די צוויי אויבענדערמאָנטע סוגי עדות איז וואָס מען דאַרף אויף דעם ניט האָבן דווקא א מענטש, א מדבר, און ס'איז ניט נוגע אַז די עדות זאָלן וויסן פון דעם סימן.

---

27) ומה שפירשו בנצבים ולא בפ' ואתחנן י"ל כי התחלת הפרשה שם „כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ גו'", וא"כ מובן מה שהעיד בהם שמים וארץ, שקיימים יותר מבשר ודם, אבל אינו מוכרח שזהו לפי שהם קיימים לעולם כיון שהמדובר הוא בזמן סמוך ולא בכל הזמנים, וראה פרש"י שם ד"ה ונושנתם.

28) וי"ל שלכן לא פרש"י בפ' האזי כפשוטו שהם עדות וסימן וכו' שיקיימו התורה ומצות בכל הזמנים כו', ע"ד בשבע הכבשות והגל דיעקב ורק „כאשר תקרה אתכם הרעה כו'", על זמן מסויים, אבל גם זה דוחק קצת בכפנים.

29) וגם: לפי' זה קשה דהול"ל ואעידה בכם וכיו"ב כיון שעכשיו עשה אותם עדים משא"כ לפי' הב' מתאים ל' „העדותי" כיון שענינם מצ"ע הוא העדות (גם לפני דבורו של משה) כדלקמן בפנים. וראה רע"ב ומשכיל לדוד שם.

30) מה שלא כתב רש"י גם פי' השני בפ' ואתחנן שם כי (כנ"ל הערה 26) שם ממשיך ומפרש „העדותי בכם היום את השמים גו' כי אבד תאבדון גו'" א"כ אין לפרש כפי' הב' בנצבים שהעדתי שלהם היא מה שהם עצמם מעוררים על קיום המצות. וראה משכיל לדוד ואתחנן שם.

31) ועפ"ז פי' „העדותי" הוא כבכ"מ בפרש"י (הובא לעיל הערה 16) ענין ולשון התראה שהשמים והארץ מתרים בישראל. וי"ל דלכל הפי' גם לפי' האי ברש"י הוא ענין ולשון התראה, אלא דלפי' זה הם רק מסייעים בההתראה, ולכן נאמר „העדותי".

אין פסוק „האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי", וואס משה רבינו זאגט צו שמים וארץ אז זיי זאלן הערן, קען מען ניט זאגן אז זייער עדות דא באשטייט פון אן אות וסימן (ווי ביי „העדותי וגו'" פריער), וואָרום צוליב דעם איז דאך ניט נוגע אז זיי זאלן הערן און וויסן דערפון. מוז מען זאגן, אז דאס איז אן אמת'ער ענין פון עדות אויף א געוויסן מאורע אדער דבור וכיו"ב. דעריבער איז רש"י מפרש „ותהיו אתם עדים בדבר", זיי זיינען טאקע אינעם גדר פון אמת'ע עדות[32].

און דעריבער פרעגט דא רש"י „ולמה העיד בהם שמים וארץ" — וויבאלד דאס איז אן עדות גמורה, איז פארוואס האט ער געגומען דוקא שמים וארץ אלס עדים און ניט קיין בני אדם ווי בכל התורה?

[רש"י פרעגט ניט „איך העיד בהם שמים וארץ" — ווי אזוי קען מען מאכן שמים וארץ פאר עדים אז משה האט מתרה געווען אידן, וויבאלד אז זיי זיינען ניט קיין מדברים און קענען ניט הערן און פארשטיין — וואָרום רש"י האט שוין פריער מפרש געווען אין בראשית[33] ביי דשאין „אע"פ שלא נאמר למינהו בדשאין בציווייהן שמעו שנצטוו האילנות על כך ונשאו ק"ו בעצמן וכו'"[34], וויים מען דערפון אז ביי זיי (און כש"כ ביי שמים וארץ) איז שייך דער ענין פון שמיעה והבנה[35]; די שאלה פון רש"י איז נאָר, פארוואס זיינען דווקא שמים וארץ עדים און ניט אנשים, כרגיל].

אויף צו פארענטפערן דאס איז רש"י ממשיך „אמר משה אני בשר ודם למחר אני מת כו'" — וויבאלד עס קען זיין אז אידן וועלן זאגן „לא קבלנו עלינו הברית" דעריבער דארף מען האבן „עדים שהם קיימים לעולם", זיי זאלן קענען „מכחיש" זיין אט די טענה.

עס איז אבער ניט פארשטאנדיק: וויבאלד זיי זיינען אן עדות גמורה, וואס דער עיקר מכוון פון אזא עדות איז דאך ניט נאָר אז זיי זאלן וויסן וועגן דעם דבור אדער מאורע נאָר זיי זאלן שפעטער מעיד זיין און דערמיט אויפטאן א פעולה אין דעם ענין — טאָ ווי איז עס שייך ביי שמים וארץ[36]?

דעריבער איז רש"י מוסיף „ועוד (ניט קיין צווייטן פירוש, נאָר א תוספת — עוד — ביאור אין דער עדות פון שמים וארץ)[37] שאם יזכו יבואו העדים ויתנו שכרם כו' ואם יתחייבו תהי' בהם יד העדים תחלה ועצר את השמים כו'", ד.ה. אז די שמים וארץ זיינען עדים גמורים, ניט נאָר אויף הערן די התראה אויף אידן און וויסן צי זיי האבן מקיים געווען צי ניט, נאָר אויך צו אויפטאן אלס עדים אין דעם ענין אויף ווען זיי זיינען מעיד[38].

---

32) ועפ"ז מה שפרש"י בוילך (לא, כח) „התם לישראל אמר אבל לשו"א לא אמר ועכשיו בא לומר האזינו השמים וגו'", הכוונה לא רק שאותה העדות עדיין לא אמר להם אלא שנתחדש כאן גדר חדש, גדר דעדים. וראה לקמן הערה 39 מדפוס ראשון.

33) א, יב.

34) וראה לקו"ש ח"י ע' 180. אבל בפשש"מ לכאורה לא מצינו ענין שר ומזל.

35) ולהעיר דמפורש הוא בפרש"י שם (א, טז) בנוגע לצבא השמים — „נתמעטה הלבנה על שקטרגה ואמרה כו' להפיס דעתה". ולהעיר מרש"י (שם, יא) „והיא לא עשתה כן .. נפקדה גם היא על עונה". פרש"י שם (ד, יא) „בזו הוסיפה לחטוא".

36) להעיר מכלי יקר ריש פרשתנו.

37) בדפוס ראשון דרש"י הלשון „ולא עוד אלא שאם יזכו כו'". וראה תנחומא כאן.

38) עפ"י כהנ"ל מובן ד„ועוד השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח גו'" (וילך לא, כא) וכן „והי' שם בך לעד" (שם, כו) אי"ז עדות גמורה אלא לאות

ו. ע"פ הנ"ל וועט ווערן פאר־שטאנדיק אויך די איבעריקע דיוקים: וויבאלד דא אין פסוק קומט צו א נייער ענין, אז שמים וארץ ווערן אמת'ע עדים, איז דאך איינע פון די כוונות פון געבן א התראה בפני עדים ניט נאר בכדי קענען שפעטער מעניש זיין וכו', נאר אז דער מותרה זאל וויסן און פילן חומר הדבר און עס זאל אים אפהאלטן פון טאן דעם ענין בלתי רצוי, במילא בשעת משה האט געזאגט צו שמים וארץ „האזינו השמים גו' ותשמע הארץ" זיי זאלן הערן די התראה און זיין עדות, ווערט די שאלה עס פעלט דאך ביי זיי אן ענין עיקרי אין מכוון פון עדות, מ'דארף דאך אז אידן זאלן וויסן (וואדורם דאס וואס פריער האט זיי משה געזאגט „העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ", האט דאך קיין שייכות ניט צום ענין העדות, עס איז געווען נאר א סימן און אן אות, כנ"ל בארוכה).

דעריבער איז רש"י מוסיף „שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים" — ער מיינט דערמיט (ניט דעם דבור „העדותי בכם היום את השמים גו" פון ס"פ נצבים, נאר) דעם פסוק „ואעידה בם את השמים ואת הארץ" פון ס"פ וילך[39], וואס דארטן האט ער געזאגט אידן[40] אז ער מאכט שמים וארץ פאר עדים גמורים,

ובמילא איז מובן די תועלת ופעולה פון דעם וואס שמים וארץ זיינען עדות אויף דער התראה, וויבאלד אז אידן וויסן פון דעם.

ז. עפ"ז ווערט אבער נאך שטארקער די קושיא הנ"ל ס"ג: לויט דעם זיינען שמים וארץ אמת'ע עדים נאר אויף דעם וואס ווערט געזאגט אין פ' האזינו, אבער אויף דעם וואס משה רבינו האט געזאגט די אידן בפ' נצבים זיינען זיי ניט קיין עדים ממש, נאר בלויז א סימן ואות בעלמא.

איז דער ביאור בזה: אין פרשת נצבים זאגט משה „העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ החיים והמות גו' ובחרת בחיים למען תחי' אתה וזרעך", היינו אז די עדות דארט איז בנוגע קיום התורה והמצות בכלל און דער שכר ועונש פאר זיי — און אויף דעם דארף מען ניט קיין עדים, ווייל ס'איז איבער־הויפט ניטא קיין חשש אז אידן וועלן שפעטער מכחיש זיין דעם גאנצן ענין פון נתינת התורה והמצות — דאס איז א מפורסם'דיקע זאך וואס אלע אידן ווייסן און עס גייט איבער מדור לדור.

און דעריבער איז אויף דעם מספיק אן עדות אלס אות וסימן, אז מ'זאל שטענדיק געדיינקען וועגן תורה ומצות און דעם עונש ע"ז (און לויט די צוויי אופנים פון די צוויי פירושי רש"י).

משא"כ בפרשתנו וואס דער תוכן פון דער שירה איז ניט (בלויז) וועגן דעם עצם חיוב פון קיום תורה ומצות, נאר ער אנטהאלט דברי הברית, וואס אין דעם זיינען דא כו"כ פרטים (ווי ער זאגט אין דער סדרה) — און דעריבער — א) קען דא זיין א מציאות אז מ'זאל

וזכרון (ע"ד אופן הב' דפרש"י נצבים). וזהו שפירש"י (שם, כא) „שהתריתי בו בתוכה על כל המוצאות אותו". וראה רא"ם שם. צידה לדרך ריש פרשתנו.

39) ולהעיר שבדפוס ראשון בפרש"י וילך הוא בשינוי לשון: „לישראל אמר שאני מעיד עליכם את השמים ואת הארץ אבל לשמים וארץ לא אמר עדיין תהיו עדים" ומוסיף: „למדנו למי שמתרה על חבירו בפני עדים צריך שיאמר לעדים אתם עדי לפיכך עתה שבא לומר האזינו השמים סמוך להקהילם". ולפי"ז לפרש"י „ואעידה בם את השמים ואה הארץ" הוא בעיקר אמירה לשמים וארץ. ובכל הדפוסים אינו.

40) אף שהדיבור בפועל, „ואעידה בם גו" הי' אל „הלוים נשאי ארון ברית ה'" (לא, כה).

מכחיש זיין „לא קבלנו עלינו הברית"; און ב) אויף דעם העלפט ניט קיין סימן ואות (אפילו באופן הב' פון פרש"י אין נצבים), וואָרום אַ סימן איז בלויז מעורר און דערמאָנט אַז מ'זאָל ניט פאַרגעסן אַ זאַך בכללות, אָבער ניט וועט עס רעדט זיך וועגן אַ זאַך מיט כמה פרטים (און ס'קען זיין אַז מ'זאָל די זאַך אינגאַנצן מכחיש זיין).

דעריבער דאַרף מען אויפן ברית האָבן עדים ממש, וואָס זיי הערן פרטי ההתראה און זיינען אויף דעם עדים (ביז זיי פירן אויס די עדות בפועל ממש).

ח. פון די ענינים מופלאים ע"ד ההלכה אין דעם פרש"י:

לכאורה, וויבאָלד רש"י איז מפרש אַז סיי שמים און סיי ארץ זיינען עדים פאַרוואָס איז רש"י ניט מעתיק בתחלת פירושו (פון פסוק) אויך די ווערטער „ותשמע הארץ".

וועט דאָס זיין פאַרשטאַנדיק ע"פ אַן אַנדער שאלה: וויבאָלד אַז שמים וארץ זיינען עדים גמורים, וואָס אויף זיי שטייט[41] „ע"פ שני עדים גו' יקום דבר" אַז די צוויי עדים דאַרפן זיין צוזאַמען, אין דעם זעלבן אופן — ווערט דאָך די שאלה: צו שמים האָט משה געזאָגט „האזינו" און צו ארץ „ותשמע", זיינען זיי צוויי באַזונדערע עדים, פעלט דאָך ענין העדות.

ע"פ דרך הדרוש וההלכה — שטייט אין ספרי „כשהעדים מעידים אם נמצאו דבריהם מכוונים כאחד עדותם קיימת ואם לאו אין עדותם קיימת, כך אלו אמר משה האזינו השמים ושותק היו שמים אומרים לא שמענו אלא בהאזנה ותשמע הארץ היתה הארץ אומרת לא שמעתי אלא בשמיעה בא ישעי'[42] וסמך לדבר שמעו שמים והאזיני ארץ ליתן האזנה ושמיעה לשמים והאזנה ושמיעה לארץ", רש"י ברייגט דאָס אָבער ניט אַראָפּ און דער טעם דערפון איז מובן, וואָרום לפי"ז קומט אויס, אַז ביז דעם זמן פון ישעי' זיינען זיי ניט געווען קיין עדות (מכוונת)[43], בעת פון פשטות הכתובים דאָ איז מוכח אַז זיי זיינען גלייך געווארען עדים[44].

דעריבער איז רש"י מעתיק נאָר די ווערטער „האזינו השמים" און זאָגט „ותהיו אתם עדים בדבר" לשון רבים, אַז שמים אליין זיינען עדים ל' רבים[45] [און ווי מ'האָט שוין געלערנט פריער כמ"פ בפרש"י[46] אַז ס'איז דאָ מער ווי איין שמים], און רש"י איז דערנאָך מוסיף „וכן ותשמע הארץ", אַז אויך ארץ איז אַ כת עדות בפ"ע [און אויך דאָס איז אַן ענין ידוע, וואָרום ארץ איז כולל צענדליגער ארצות*[46]][47]. ובמילא איז דאָ אַן עדות מכוונת, שמים און ארץ זיינען שתי כתי עדים[48].

41) שופטים יט, טו.

42) ישעי' א, ב.

43) ראה פרש"י שופטים יז, ד.

44) ברבותינו בעלי התוס' ריש פרשתנו הובא דרש הנ"ל בשם רש"י. והכוונה לפרש"י ישעי' שם. אבל ידוע דרש"י בפירושו לנ"ך אינו בדיוק בתכלית ע"פ פשוטו כמו בפירושו עה"ת. הטעם בזה ראה לקו"ש חי"ד ע' 87 שוה"ג להערה 10.

45) ראה משכיל לדוד ודבק טוב כאן.

46) יתרו יט, כ „מלמד שהרכין שמים עליונים ותחתונים". שם כ, יט. ואתחנן ד, לה: שבעה רקיעים. ועוד.

*46) נח י, ה ואילך.

47) ונאמר „ותשמע הארץ" לשון יחיד, כי ארץ ל' יחיד, ופשוט. ובנדו"ז יומתק ע"פ מה שפירש רש"י לפנ"ז (שופטים יט, טו) כל עד שבתורה שנים אא"כ פרט לך בו אחד. (שם, יח) „כל מקום שנאמר עד בשנים הכתוב מדבר".

48) וי"ל שזהו גם הביאור ע"פ פשש"מ מה שלא העתיק רש"י ותשמע הארץ בתחלת פירושו רק כתב בתוך פירושו „וכן ותשמע הארץ" אבל לא מטעם קושיא הנ"ל שבספרי.

ט. נאָך אַן ענין בהלכה אין פרש״י:

לכאורה דאַרף מען פאַרשטיין: ווי אַזוי זאָגט משה רבינו „האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי״ און דערמיט מאַכט ער זיי פאַר עדים — פון וואַנעט איז די ראי׳ אַז זיי ווילן ווערן עדים אויף אידן (און מעניש זיינן זיי אם יתחייבו)?

איז רש״י דאָס מרמז מיט די ווערטער „שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים״ — און דאָס וועט זיין מוסבר ובהקדים, וואָס ביי די עדות פון ס״פ נצבים שטייט ניט אַז ס׳איז געווען א הקהלה מיוחדת פון אידן[49]; משא״כ אין ס״פ וילך, וואו עס שטייט „ואעידה בם את השמים ואת הארץ״, אַז זיי ווערן עדים ממש, שטייט „הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם ושוטריכם ואדברה באזניהם את הדברים האלה ואעידה גו׳״ — לכאורה מאי בינייהו?

נאָר דאָס איז מהאי טעמא גופא: וויבאַלד אַז משה רבינו האָט געוואָלט זאָגן „האזינו השמים״, „שאני מתרה בהם בישראל ותהיו אתם עדים בדבר״, האָט ער דעריבער מקהיל געווען „זקני שבטיכם ושטריכם״, וואָס דאָס זיינען די אנשי הסנהדרין וביי״ד — און א ב״ד האָט בכח צו פועל זיין אויף שמים וארץ, אַז זיי זאָלן ווערן עדים[50].

נאָכמער: די עדות זייערע איז דאָך געווען ניט נאָר אויף הערן די התראה נאָר אויך בכדי מעיד זיין אויף זיי טאָמער זיי וועלן מכחיש זיין, ביז אַז זיי דאַרפן אויך אויספירן דעם דין פון „תהי׳ בהם יד העדים תחלה״, ווי רש״י איז ממשיך — וואָס סיי דער עדות זאָגן פון די עדים ובפרט דאָס אויספירן דעם פסק דאַרף דאָך זיין ע״י ב״ד, דעריבער איז רש״י מוסיף „שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים״ וואָס דוקא ע״ז זיינען זיי געווארן אַן עדות גמורה, ע״י ב״ד.

יוד. פון יינה של תורה אין פרש״י:

דער טעם בפנימיות הענינים וואָס אין פרשת נצבים, וואו עס רעדט זיך וועגן קיום התורה והמצות בכלל, איז מספיק עדות אלס א סימן וזכרון, משא״כ בפרשתנו בנוגע דעם ברית דאַרף מען האָבן א עדות גמורה, י״ל: בנוגע צו קיום התורה ומצות בפועל איז ניט שייך אַז א איד זאָל, ח״ו, מכחיש זיין, ער זאָל במזיד ניט מקיים זיין תורה ומצות: עס איז נאָר וואָס נכנס בו רוח שטות און „נדמה לו״ אַז „עודנו ביהדותו״[51]. ובמילא איז אויף דעם ענוג (עדות — אלס) סימן וזכרון. און די עדות איז בב׳ אופנים: „כאשר תקרה אתכם הרעה יהיו עדים שאני התריתי בכם בכל זאת״, ד.ה. די עדות דערמאָנען אַז די רעה איז מצד דעם העדר קיום התורה ומצות, ובמילא דערמאָנט עס אים אַז דורכדעם ווערט ער נפרד מאלקות.

און דער צווייטער אופן איז, אַז „שמים וארץ עצמן״ זיינען מעורר צו קיום התורה והמצוה[52].

---

49) אף ש״ל שכל הפרשה היא בהמשך להתחלתה „אתם נצבים היום כולכם גו״. ראה לעיל ע׳ 259 ואילך.

50) לכאורה יש להקשות למה הוצרך משה לזקני שבטיכם, הרי הוא עצמו בכחו לצוות לשמים וארץ וכו׳, כיון שהוא יחיד מומחה ושווה כב״ד. אך כבר ביאר רש״י בפ׳ וילך שם „ואין שלטון ביום המות״ ולא ה׳ בכחו לדון ולשלוט בזה בעצמו. נוסף לזה מפורש בפרש״י ר״פ וילך „(לא אוכל עוד) לצאת ולבא בדברי התורה מלמד שנסתמו ממנו מסורות ומעיינות החכמה״.

51) תניא פי״ד. וראה שם פכ״ד.

52) וע״ד המבואר בתניא (פכ״ד שם) בנוגע לג׳

אבער בפרשתנו, וואו עס רעדט זיך וועגן א ברית, וואס א ברית איז ניט בלויז אויף קיום התורה בפועל, נאר בעיקר אויף א התחזקות יתירה אין קיום התורה ומצות מיט אלע פרטים, איז אויף דעם ניט מספיק א סימן ואות, נאר מען דארף האבן עדות גמורה.

והטעם בזה: בכדי אויספירן דעם ברית להתחזקות יתירה אין קיום התו"מ, איז עס דורך דעם וואס מ'איז מעורר ומגלה דעם כח המס"נ וואס איז דא ביי אידן — און דער גילוי כח המס"נ איז דורך ענין העדות: דער ענין פון עדות איז (ווי דער אלטער רבי איז מבאר בארוכה[53]) אויף א דבר הנעלם, אבער אויף א דבר הנגלה דארף מען ניט (און עס איז ניט שייך) קיין עדות: און אפילו אויף א מלתא דעבידא לאגלוי' דארף מען אויך ניט קיין „עדות גמורה". עדות איז דוקא אויף א דבר הנעלם לגמרי, און דוקא דורך עדים ווערט די זאך נתגלה.

און דעריבער — אויף מגלה זיין דעם כח המס"נ וואס נעמט זיך פון יחידה שבנפש וואס איז דבר הסתום, העכער פון גילוי לגמרי, דארף מען האבן עדות גמורה.

(משיחת ש"פ האזינו תשכ"ו)

קה"ט שאינן משנים תפקידם.

הטעם לסדר הפירושים, כי מתחלה צריך להדגיש התבוננות השייכת לכ"א גם למדרי' פחותה, שאינם מרגישים ושייכים להסתכלות והתבוננות, שע"ז תקרה אתכם הרעה — שנעשה נפרד מאלקות. ואח"כ ההסתכלות ההתבוננות בשמים ובארץ שמעורר לקיום המצות.

---

53) לקו"ת פקודי ד, סע"א ואילך. וראה גם ד"ה ויקם עדות ה'ש"ת פ"א. ועוד. וראה בארוכה לעיל ע' 190 ואילך.